[illegible]

The consonantal text is from G. Diettrich. The vocalization is mine.

1. [illegible]

2. [illegible]

3. [illegible]

4. [illegible]

5. [illegible]

6. [illegible]

7. [illegible]

ISHO'DAD OF MERV'S

Commentary on the *SONG OF SONGS*

INTRODUCTION

1. This is a commentary on *Shirath Shirin* which means *Hymn of Hymns*. Our Lord, help me with Your mercies, Amen and Amen.

2. Also, the *Shirath Shirin* which means *Song of Songs* or *Hymn of Hymns*, Solomon composed it in verse form, a genre he had learned from his father.

3. In it, the word *Lord* or *God* does not appear. There are various opinions about it.

4. The blessed Commentator [Theodor of Mopsuestia] and all his followers take this poem to apply to Pharaoh's daughter.

5. Yet because in his wisdom, Solomon entered into marital relationships with neighboring royalties, it was not due to his intemperance, but 1) to give himself, and also to his people, respite from wars, 2) to have a chance to build the Temple of the Lord and the royal palace. That is why he took Pharaoh's daughter among his wives.

6. But because she was black like all Egyptian and Cushite women, Hebrew men and women who are more attractive, along with the other daughters of the king, made fun of her because she was rather short and of a dark complexion. That is why Solomon built for her a magnificent palace with precious stones, gold and silver, so that she should not be disturbed in her mind, and enmity between him and Pharaoh, her father, be sown. Solomon even composed this poetic song about her which was always sung in his presence whenever a banquet was given in her honor. In it, he stated that to him, she was black, beautiful and lovely.

7. Yet, Gregory of Nyssa, Saint John Chrysostom and others do not agree with this interpretation. For their part, they say that if this song were about Pharaoh's daughter,

ܦܪܟܡ: ܒܫܡܐ ܐܠܐܟܦܝ ܟܡ ܦܢܬܐ ܡܪܢܐ: ܗܠܝܢ ܕܐܬܝܢܗܘܢ
ܗܪܡܐ ܝܣܝܪ ܒܫܘܥܡܐ ܕܡܪܘܬܗ ܐܠܗܘܬܐ؟
8. ܐܘܒ ܕܝܢ ܐܠܦܘܪܗ ܟܡ ܘܟܡܘܟܘܢܗ ܪܒܘܬܗ ܒܗܘܪܐ ܕܡܢܙܐ:
ܐܘ ܒܪܒܘܢܗ ܘܟܝܢܘܬܗ؟ ܗܘ ܕܐܡܪܘܢ ܕܐܝܟ ܪܟܡܘܟܘܢܗ:
ܘܗܘܐ ܟܢܫܐ ܕܠܐ ܒܪܟܘܢ ܥܒܫܝܡ ܒܗ.
9. ܐܥܒܘܣ ܟܡ ܢܗܘܪܐ ܕܡܬܒܪܟܝܢ ܒܡܕܝܢܬܐ. ܡܫܠܘܣ
ܘܟܬܦܘܣ ܢܗܒܗ ܡܢ ܙܒܝܢ ܘܝܥܬ.
10. ܘܐܡܪܬ ܟܡ ܐܗܡ ܒܪܡܠܐ: ܘܐܢܘܢ ܒܗܦܟܘܬܢ ܘܝܥܬ.
11. ܐܢܐ ܪܥܝܐ ܛܒܐ ܗܘܝܐ ܕܡܬܒܪܟܐ ܒܟܢܝܟܘܬܐ ܒܥܒܘܕܐ
ܘܒܒܟܗܘܬܐ. ܐܘ ܥܢܝܐ ܕܗܟܡܐ ܒܪܦܠܐ ܘܒܐܢܟܠܐ؟
12. ܐܘܒ ܕܝܢ ܐܝ ܡܬܠ ܪܡܙܗ ܘܡܡܕܘܢܗ ܐܘܦܡܢܬܐ: ܐܘܦܡܐ ܐܝܠܐ
ܟܡ ܘܠܐܠܐ ܐܝܠܐ ܒܢܒ ܐܘܪܥܟܡ. ܘܝܥܬ. ܟܠ ܗܘܝܐ ܡܗܟܒܪܐ
ܕܗܡܐ ܟܠ ܒܪܐ ܦܪܟܡ ܐܘܦܡܒ ܒܫܘܠ. ܘܗܘܐ ܟܟܐܝܒ ܡܟܠ
ܥܟܘܡܢܬܐ ܡܢܐ ܟܗ: ܕܐܬܝܢܗ ܢܗܘܪܐ ܘܗܡܡܪܢܬܐ.
ܐܘܒ ܟܡ. ܐܘܒܝ ܥܟܘܡܢܬܐ ܘܝܥܬ.
13. ܪܒܝܟܡ: ܗܘܝܡ ܗܟܝܡ ܕܐܡܪܝܗ ܟܠ ܡܫܝܚܐ ܘܟܠ
ܒܪܬܐ ܒܪܐ ܟܡܗܡܐ ܡܦܥܡܝܡ ܟܗ. ܘܝܗܘ ܟܡ ܥܟܡܗܘܢ:
ܡܢ ܡܪܡܘܪܐ ܕܐܟܝ ܟܒܝ ܦܟܒ. ܪܒܘܬܗ ܘܟܝܢܘܬܗ:
ܐܝܟ ܕܐܦ ܚܝ ܗܘ ܟܡ ܢܥܡܐ ܕܐܬܢܗܘܢ. ܢܟܐܠ ܟܡ ܘܡܟܟܐ
ܡܫܝܚܐ. ܒܟܟܬܐ ܒܪܬܐ. ܥܟܡܗܘܢ ܥܟܡܐ.
ܒܢܒ ܐܘܪܥܟܡ ܘܟܢܘܡܬܐ ܢܘܥܡܬܐ.
14. ܗܘܒܠܐ ܐܦ ܗܘ ܪܢܫܐ ܐܢܒ ܟܡ ܪܟܘܪܬܐ ܘܐܒܪܐ
ܟܢܗ ܟܗ ܘܝܥܬ. ܢܫܐ ܢܦܥܠ ܕܐܬܝܢܗ ܐܝܫܬܐ ܕܪܘܫܐ.
ܠܝܬܐ ܕܟܢܗ ܟܗ ܐܠܘܪܐ ܘܗܟܘܪܘܬܐ. ܕܟܝܐ
ܡܢܗܘܢ ܒܢܝܢܗܘܢ ܘܡܬܠ ܐܗܒܪܘܬܗ ܪܟܡ ܦܝܪܐ. ܗܘ
ܪܒܝܘܡܐ ܡܬܡܟܠ ܒܗ ܗܘ. ܒܢܘܡܐ ܕܡܬܒܪܟܐ.

why was it included in Scripture whose various books are members of one body of divine guidance?

8. Furthermore, did Solomon compose this song to honor and praise her, or to blame and reproach her? If some say that it was to praise her, then there are a few unflattering statements in it!

9. *The watchmen who make the rounds of the city found me. They hit me, they bruised me, they removed my veil from me!*

10. *And so I said, let me climb a palm tree and grab its branches, etc.*

11. Hence, was she a whore who *walked around at night in the streets and broad places*, or a crazy woman who *climbed up palm trees*?

12. Now, therefore, if because he called her and named her *black*, as she says, *I am black but beautiful, O daughters of Jerusalem* (1:4), it is to be assumed that this Song refers to Pharaoh's daughter who must have had a darker complexion; then, how is the reference to her further down as *Shulamite*, who was white (6:10) and ruddy (7:1), and *turn back, O Shulamite*, to be understood?

13. Therefore, these exegetes explain this book as a reference to the Messiah and to the Church, the Daughter of the peoples. Indeed, Solomon himself composed and conceived it from the Psalm verse [רחש לבי דבר טוב, מה:ב] *my heart is stirred by a good word:* both have the same theme. The Groom and the King represent Christ; the Bride is the Church; Solomon stands for Peace and the Daughters of Jerusalem and the Maidens symbolize the souls.

14. Similarly, in the verse *we have a little sister, but her breasts are not yet formed* (8:8), the *sister* refers to the soul which is related to spirituality, and *her breasts are not yet formed* symbolize contemplation and practice which she lacks because of her sins, i.e. because of her being imprisoned within her body. The passage *on the day she will be told* refers to the day when she will be judged.

15. ܗܘܳܐ ܕܶܝܢ ܐܘܪܗܝ ܐܝܬܝܗ̇ ܗ̇ܘܳܬ ܒܥܘܪܳܐ. ܒܫܢܬܳܐ
ܡܕܝܢܬܐ ܕܐܘܪܗܝ: ܒܫܢܬܐ ܡܢ ܩܕܡ ܩܘܪܫܐ ܘܕܝܘܢܐ ܕܡܠܟܐ:
ܡܢ ܡܫܝܚܘܬܗ ܘܐܘܪܗܝܬܗ: ܒܫܘܪܝܐ ܕܕܝܢܘܬܐ ܐܬܬܫܒܚܬ:
ܒܡ ܐܝܢܐ ܕܡܛܝ.
16. ܐܝܢܐ ܕܐܘܕ: ܟܠ ܐܠܗܐ ܘܟܠ ܒܢܝܢܫܐ ܡܫܒܚܝܢ
ܡܫܒܚܝܢ ܠܗ ܐܝܟ ܕܝܢܐ ܕܢܘܗܪܐ.
17. ܘܡܬܠ ܕܐܬܟܬܝܒܘ ܕܝܠܗ ܡܠܟܐ ܗܘܘ ܘܐܬܪܘܬܗܘܢ.
ܐܝܟ ܕܠܐ ܐܫܬܒܩ ܕܐܝܬ ܡܠܟܐ ܐܚܪܢܐ ܕܡܫܝܚܐ: ܠܕܝܢܐ
ܦܪܘܩܐ ܥܡܡܝܢ ܠܡܬܒܪܝܐ ܗܘܐ: ܕܡܢ ܠܒܪܐ ܦܪܘܩܐ ܕܝܠܗܘܢ
ܐܬܝܗܘܒ ܘܡܢ ܠܥܠܡܗܘܢ ܐܠܗܐ ܕܝܠܗܘܢ ܐܬܦܢܝ.
18. ܫܡ ܕܝܢ ܠܡܬܒܥܐ ܠܫܡܝܐ ܕܝܠܗ ܡܢܗܘܢ ܒܠܫܘܢ.

♥ ♥ ♥

ܐܬܠܘܬ ܠܫܡܗ ܫܡܥܐ

ܗ

ܠܫܡܗ ܫܘܠܡܐ ܡܫܝܚܐ

15. Her being black at the beginning is a reference to sin which is like blackness. Later on, she is changed from ugliness and blackness to whiteness and righteousness through most holy baptism and upright deeds, as well as other matters which they add.

16. Others claim that this book applies to the God of the Jewish Synagogue, explaining it according to Jewish tradition.

17. Obviously, these three sides [1. Pharaoh's daughter 2. Christ-Church 3. God-Israel] have their orthodox teachers. In order that I not be considered as one who is destroying the spiritual fathers, I shall leave the proper interpretation of this *Song* to their sophisticated criteria, because its text can be chewed with their ***iron molars*** and expounded by their ***Attic tongues***!

18. As for me, I shall just explain some of the difficult words found in it.

♥ ♥ ♥

"They let me enter the House of Wine"

that is

The House of Study which creates Joy!

from the Commentary on the *Song of Songs* by

Gregory Bar-Hebraeus, son of the Jewish physician Aharon of Malatya (1226-1286)

פינסחגדו...

פינסלנדו...

Al akavarse este lavoro de arekojimyento de las ovejas esparzidas, mi famiya i yo damos loores al Dyo baruh-u ke mos engrasyo salud buena por ovrar en avodath kodeş i para arebivir las palavras de muestros avuelos, los sinyores hahamim de Turkiya, donde la saviduriya i la endependensya estan eskritas en los livros ke mos deşaron.

Basta aki de akodrarse ke al punto ke yeğaron a Estanbol los ke fueron desterrados de sus kazas, se apresuraron, antes de todo, a aparejar las presas ke truşeron kon eyos para kitar livros. I es ansi ke despues de anyo i medyo, David Nahmias i Şemuel su ermano kitaron el primer livro en ebreo ke se bastireyo en Turkiya i ke fue el *Arbaa Turim* del famozo Yaakov ben Aşer de Toledo. Una kopya orijinal del kolofon de este livro—tan ralo—onde estos detalyos son mensyonados, la meti en la kaça para ke los desendyentes de akeyos barrağanes puedamos a lo manko ver kon nuestros ojos lo ke se paso antes kinyentos anyos. El teksto dize:

> Se terminaron estos *Turim*, paraşath va-yehi ruah Yaakov aviem, el vyernes, 4 de Teveth 5254 (1493), aki en Kostantina, la grande sivdad, başo el reynado del rey ğrande, Sultan Beyazit, ke biva para syempre, i el Dyo ke le ayude, i ke se ennalteska su reynado, amen.

A mi saver, de esta primera ovra istorika no se avlo del todo, ni en las fyestas ke pasaron, ni en las puvlikasyones ke se kitaron. No se kere dicho ke entre tanto ke se ğasto, ya se puedia kitar una edisyon *fac simile* de este livro, nada por nada, a lo manko por mostrar el grande rolo ke tuvyeron los livros en ebreo ke se bastireyo akel tyempo en Estanbol. Ma seya la idea de valorizar tekstos, seya el entereso ke kale tener para azerlo, son kozas ke de çiko a ğrande mos faltan oy! Komo akeyos ğuerfanos, saltimos i baylimos, i no mos kedo nada en la mano!

De otra parte, se kreye ke el primer livro en greğo salyo syen anyos despues del *Arbaa Turim*, myentres ke el primer livro en turko de mano de Ibrahim Müteferrika—enterrado en los sahhaflar de Beyazit—tomo komo otros dozyentos i sinkuenta anyos para salir.

I desde akel diya fina en serka, nuestros sinyores hahamim eskrivyeron syenes de livros de ley, sea en ebreo komo en ladino, livros ke fueron bastireados en Estanbol i en Selanik i en Izmir, i ke se vendiyan en todas las partes del mundo.

Ke en los şabbathoth ke ay de Pesah a Şavuoth se kanta el *Şir a-Şirim* antes del arvith de vyernes, es byen savido. Juntos kon el leha dodi, ke asento Şelomo Alkabes en la sivdad de Safed, la tradisyon de aresivir la "reyna del Shabbath" komo

una novya presyada tyene raizes ondas en la kabbala, la kuala se baza sovre la enterpretasyon ke se le dyo al *Şir a-Şirim* desde el tyempo de la Mişna. La novya ke se alava en el *Şir a-Şirim* reprezenta la komunidad de Yisrael, donde los atadijos kon el Dyo se enfortesen o se aflakan, ma nunka no se baldan, porke son enraigados en la aliansa del puevlo judyo i en su idea del dover sakro, ke lo aserkan a una espiritualidad, de las ke aunan a todos los aspektos de la vida.

A kada haham sefaradi, esta kestyon del *Şir a-Şirim* le izo eskrivir livros onde se eksplikan i las palavras peludas del teksto i las ideas savrozas ke kada uno topo siğun su pensar. Aun ke Saadya Gaon, ke bivyo en Bağdad, fue el primer, Yosef ibn Aknin fue el ke eskrivyo en arabo el komentaryo el mas largo ke tenemos en la mano. De Avraam Ibn Ezra a haribbi Ezra Gerondi, de Emmanuel Romi a haribbi Moshe Almosnino de Selanik, syenes de hahamim mos avlan de este livro de amor ke es la baza de la egzistensya i donde las ideas akonantan a lo ke se topa en el tasavvuf ke konosemos. Mezmo Yefeth ben Ali el karray mos deşo un livro semejante eskrito en arabo. I de las ideas a la muzika ke las akompanya ay un salto çiko, ke son los makames i los kantes ke kantamos en nuestras keilloth.

Dunke esta idea del amor entre la komunidad de Yisrael i la divinidad la topamos en todo lo ke fue eskrito sovre el *Şir a-Şirim*, desde el Tarğum asta los Midraşim. Para el Rambam, el servisyo ke empesa kon el espanto en la kriaturedad, se akava kon el amor, asta ke la persona se syente komo hazina—ki holath aava ani—mirando de azer el plazer del Dyo. I es por esto ke el Tarğum del *Şir a-Şirim*, ke es un komentaryo en lingua aramea, devino un livro muy valutozo para akeyos ke se enteresaron a ondear estas ideas. El teksto el mas vyejo en Ladino kon letras merubba vyene de Selanik 1600. De mano de haribbi Moshe Laniado (Halepli) tenemos la edisyon ke salyo en Venezya en 1619, myentres ke la transliterasyon del Tarğum en letras latinas salyo en Amsterdam en 1644, başo el nombre de *Paraphrasis Caldaica*. Enfin, la edisyon ke konosemos mozotros fue echa de haribbi Avraam Asa en Estanbol en 1744.

Komo se arekoje a ovejas esparzidas en kuatro rinkones, los esto trayendo aki estos todos tekstos debaşo de un teço para akeyos ke se enteresan en kestyones del esprito. Ajunti tambyen el trezlado de alkavo ke yo ize del Tarğum en el ladino de muestros padres ke oy ya no se avla mas, a la memorya de akeyos ke lo platikavan sin ninguna verguensa. Los otros, ke se keşaron tanto ke este ladino—tan klaro i tan ermozo i tan judyo—es un jargon de averguensarse, ağora ke ya lo peryimos, veremos a ke puerta van a bateyar i de ke manadero van a inçir a akeyos kantarikos de ağuas freskas ke arufyavan los verjeles de muestra ley i de muestra kultura, וחושלב״ע.

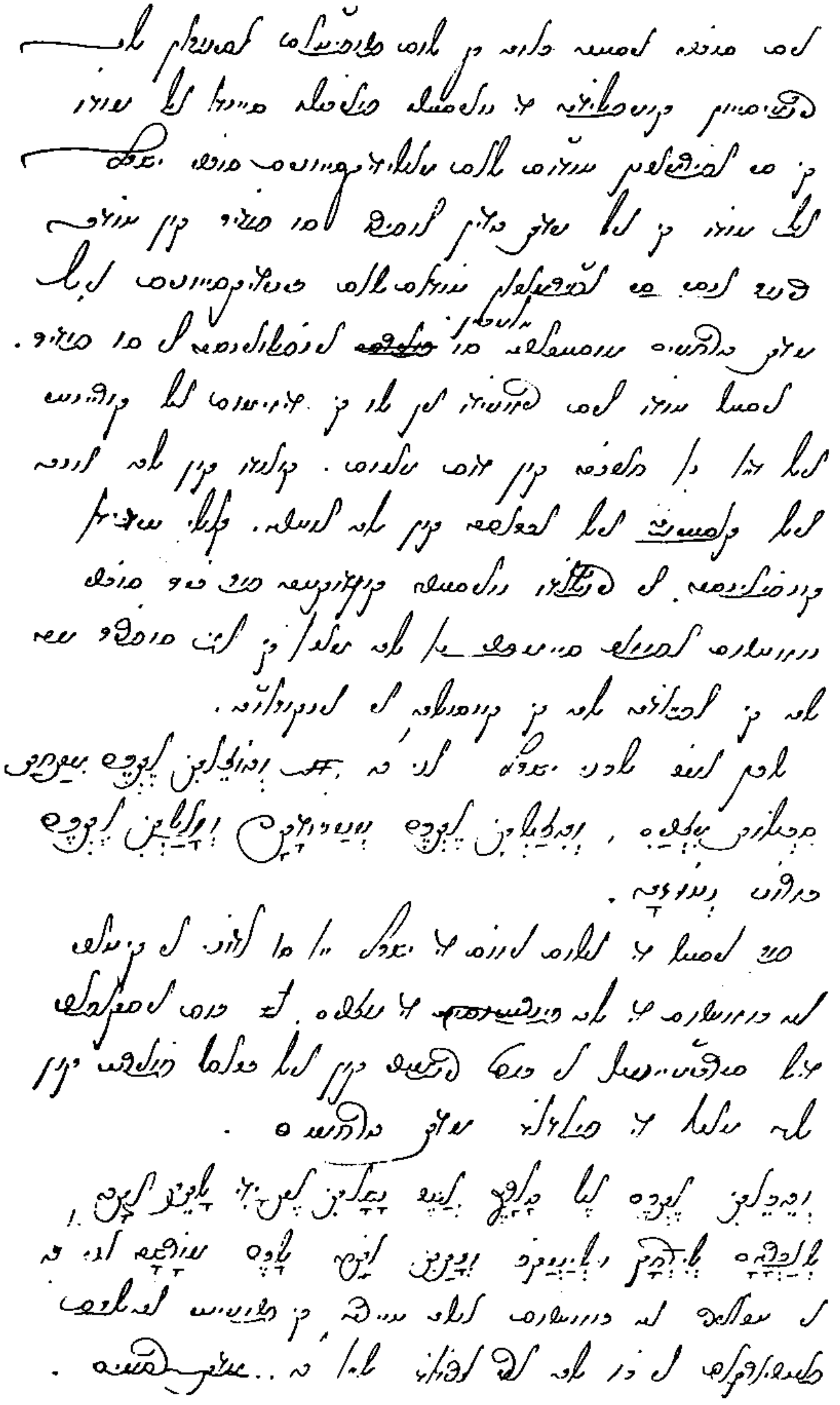

A sample of our Sephardic cursive called *soletreo* with facing transcription reflecting our pronunciation

איס סוב׳רי איסטה באזה קי לוס פרופ׳יטאס אסיגוראן לה ריגמיסיון קומפליד׳ה די נואיסטרו פואיב׳לו סיינדו אל טוד׳ו קי סי אפ׳ירמארון טוד׳וס לאס מאלידיקסייוניס סוב׳רי ישראל אל מוד׳ו קי איל מדת הדין לוסירו סו פוד׳יר קון טוד׳ה ריגור אנסי סי אפ׳ירמאראן טוד׳אס לאס בינ׳דיקסייוניס איל מדת הרחמים מוסטרארה טאמביין סו ~~פ׳ואירסה~~ אינפ׳לואינסה אי סו פוד׳יר. איסטו טוד׳ו איס ריזומיד׳ו אין לו קי דיזימוס אל קוריינטי איל דייו נו חארב׳ה קון דוס מאנוס. קואנדו קון לה אונה איל קאסטיגה איל אבראסה קון לה אוטרה. קאלי טינ׳יד׳ו קונפ׳יאינסה אי ריגלאד׳ו נואיסטרה קונדוקטה פור ב׳יר סוב׳רי נוזוטרוס אפוזאר סיימפרי נו לה מאנו קי אזי סופ׳ריר מה לה קי אפייאד׳ה לה קי קונסולה אי אינקוראז׳ה.

לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה.

פור איסטו די אלוס איז׳וס די ישראל ייו סו אד׳וני אי קיטארי אה ב׳וזוטרוס די לה פיניטינסייה די מצרים. אי ב׳וס איסקאפארי דיל סירב׳ימיינטו אי ב׳וס ריגמירי קון איל בראסו פ׳ואירטי קון לה מאנו די פיאד׳אד׳ מדת הרחמים.

וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה: אי טראאירי אה ב׳וזוטרוס אלה טיירה קי פרומיטי אה לוס פאטריארקאס אי ב׳ו לה ארי אירידאד׳ לייו ה׳, מדת רחמים. [The Hebrew quotations have been normalized].

Es sovre esta baza ke los profetas asiguran la rigmisyon kumplida de nuestro puevlo, syendo al todo ke se afirmaron tod(o)as las malediksyones sovre Yisrael al modo ke el middath a-din loserro su poder kon toda rigor, ansi se afirmaran todas las benediksyones, el middath a-rahamim mostrara tambyen su ~~fuersa~~ enfluensa i su poder. Esto todo es rezumido en lo ke dizimos al koryente, el Dyo no harva kon dos manos. Kuando kon la una El kastiga, El abrasa kon la otra. Kale tenido konfiensa i reglado nuestra kondukta por ver sovre nozotros apozar syempre no la mano ke aze sufrir, ma la ke apiyada, la ke konsola i enkoraja.

Lahen emor livne Yisrael, ani A' ve-osethi ethhem mittahath sivloth Misrayim, ve-issalthi ethhem meavodatham ve-gaalti ethhem bizeroa netuya.

Por esto, di alos ijos de Yisrael, Yo so Adonay i kitare a vozotros de la penitensya de Misrayim. i Vos eskapare del sirvimyento i vos rigmire kon el braso fuerte, kon la mano de piadad, middath a-rahamim.

Ve-evethi ethhem el a-ares aşer nasathi eth yadi latheth othah le-Avraam le-Yishak ule-Yaakov ve-nathatti othah lahem moraşa ani A'. I traere a vozotros ala tyerra ke prometi alos patriarkas i vo la are eredad, yo A', middath rahamim.

אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו בהתנדב עם לחזק בדק הדת ולהושיב ה
האמונה על מכונה כי ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף התבונות
לשבור מהתלמוד להוציא לאור דין האיסור וההתר והחיוב והפטור וההכרחי והמותר מצד טורח הגלות כי ארכו
לנו שם הימים לכו שברו בלא טורח יין התורה וחלבה מהספר הזה הנכבד ד' טורים מחברת החכם הר"ר.
יעקב בן הר"ר אשר ובו תשאבו מי הדינים בששון מבלתי צער לבחור האמת מהפכו ולעשות אזנכם
כאפרכסת כי טבחו טבוח ויינו מזוג הלכה רווחת מצרף לכסף החיוב והפטור וכור לזהב
האיסור וההתר ולהיות שראינו מעלת זה הספר ואת יקר תפארת גדולתו משאר
ספרי הפוסקים כי הדור ראוי לכך השתדלנו להרביץ תורה בישראל על
יד האומנים ר' דוד ן' נחמיאש ור' שמואל אחיו תהי משכורתם
שלמה כי יש שכר לפעולתם להיותם סבת המצוה
כבר נתבאר זה בפ' היה קורא בברכות והשתדלתי בהשלמתו בהסרת הטעות כפי האיפשר אני הדל באלפי אליא בכ"הר
בנימין הלוי כ"ע ואמנם להיות שמחוק זאת המלאכה להעתק חלקיה מיד אל יד לא ינקה כל שגגה מהשגיאה אמנם ר
רק ההשתדלות בחוק האפשר הוא שלמות מצד מה גם אמר נעים זמירות ישראל שגיאות מי יבין ולהיות שכבר) נתבאר
בפ' מצרפין בשקלים ובפ' האשה שהלך בעלה ביבמות ת"ח האומר דבר הלכה מפיו בעולם הזה שפתיו דובבות בו' אומר
על כן הנחות והסימן שהיתה השלמת אלו הטורים פרשת ויחי רוח יעקב אביהם יום ו' ד' לטבת שנת חמשת אלפים ומ
ומאתים וחמשים וארבעה פה בעיר קושטנטינא רבה תחת מלכות ישמעאל המלך הגדול שולטן בייזיט יחי לעד יהי ה'
בעזרו ותנשא מלכותו אמן

Colophon of the *Arba Turim* by Jacob ben Asher of Toledo

First Hebrew book printed in Kostantina (Istanbul), the great city (l. 16) by David ben Nahmias and his brother Shemuel (l. 9) dated Friday, 4 Teveth 5254 (1493) (l. 15) under the rule of the Great Sultan Beyazit (l. 16)